

ОВСЯННИКОВА О. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри організації судових
та правоохоронних органів
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

СТАФІЙЧУК І. С.,

студентка
(Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого)

УДК 342.56

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОМІЧНИКА СУДДІ

У статті проаналізовано проблемні аспекти правового статусу помічника судді, що встановлювався Законом України «Про судоустрій України» від 07 лютого 2002 р. № 3018-III та змінами, внесеними Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. Зокрема, досліджуються суперечності під час прийняття на роботу та звільнення з роботи помічника судді як працівника патронатної служби, проходження спеціальної перевірки, надання щорічних відпусток та інші проблемні питання.

Ключові слова: помічник судді, працівник патронатної служби, суддя, керівник апарату суду, процедура добору та призначення на посаду, положення про помічника судді загального суду.

В статье проанализированы проблемные аспекты правового статуса помощника судьи, который устанавливался Законом Украины «О судоустройстве Украины» от 07 февраля 2002 г. № 3018-III и изменениями, внесенными Законом Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 02 июня 2016 г. № 1402-VIII. В частности, исследуются противоречия при приеме на работу и увольнении с работы помощника судьи как работника патронатной службы, прохождения специальной проверки, предоставления ежегодных отпусков и другие проблемные вопросы.

Ключевые слова: помощник судьи, работник патронатной службы, судья, руководитель аппарата суда, процедура отбора и назначения на должность, положение о помощнике судьи общего суда.

The article is devoted to the study of the problems of the application of law of legal status of the assistant judge according to the Law of Ukraine “On the Judicial System of Ukraine” of 07.02.2002 № 3018-III and in accordance with the amendments to the Law of Ukraine “On the Judiciary and Status of Judges” of 02.06.2016, № 1402-VIII. In particular, both employment and dismissal of the assistant judge as a patronage service officer, special examination, annual leave, and other problematic issues are investigated in this article.

Key words: assistant judge, patronage service officer, judge, court administrator, selection and appointment procedure, general court judge assistant's statute.

Вступ. Говорячи про зміни, очищення й оновлення системи, часто забувають, що судова реформа стосується не лише суддів. Так, разом із суддями судову систему формує ще величезна кількість людей, які працюють над організаційним забезпеченням роботи суду та допомагають самим служителям Феміди.

Помічники суддів – чимала ланка судової системи, створена для забезпечення організаційної ефективності судді та скорочення його часових витрат.

У наукових дослідженнях питання статусу помічників суддів розглядалися лише у контексті діяльності апарату суду. Питанню ролі та функцій помічників суддів у апараті суду присвячували свої праці Д.М. Притика [1], В.Е. Теліпко [2], С.Г. Штогун [3], В.І. Радченко [4], В.Д. Бринцев [5] та ін.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд проблемних аспектів правового статусу помічника судді відповідно до змін, внесених Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII.

Результати дослідження. Посада помічника судді є, поза сумнівом, надзвичайно важливою, оскільки дає змогу більш якісно й ефективно забезпечити роботу суддів, а отже, сприяти підвищенню якості судочинства в Україні.

У світовій практиці організації судової гілки влади помічники суддів мають різний статус. Так, у США, деяких країнах Європейського Союзу помічник судді є його персональним асистентом. Суддя наділений правом обирати собі помічника та пропонувати йому змінювати місце роботи разом із суддею. У Республіці Польща помічник судді не є персональним асистентом судді. Він працює в апараті суду та допомагає кільком суддям; готує проекти судових рішень та інших документів, збирає інформацію, яка необхідна судді для розгляду справи, контролює роботу секретарів тощо [6, с. 12].

У загальних судах України посаду помічника судді було запроваджено Законом України «Про судоустрій України» від 07 лютого 2002 р. № 3018-III [7]. Необхідність введення такого інституту в українських судах назріла внаслідок проведення т. зв. «малої судової реформи» 2001 р., яка призвела до суттєвого збільшення навантаження на суди в цілому і суддів зокрема. Основною метою введення посади помічника судді було розвантаження судді від виконання рутинної технічної роботи під час підготовки та розгляду судових справ.

Однак до липня 2010 р. правовий статус помічника судді фактично було врегульовано на рівні наказу Державної судової адміністрації від 20 липня 2005 р. № 86, яким була затверджена Типова посадова інструкція помічника судді серед інших посад апарату суду [8].

У ході реформування судової системи роль та місце, правовий статус помічника судді зводилися лише до необхідності надати суддям право підбирати собі помічників [6, с. 12–13].

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 р. № 2453-VI [9] з'явилася ст. 151 «Помічник судді загального суду», однак ця стаття всебічно не врегулювала правовий статус помічника судді та потребувала додаткового тлумачення і врегулювання таких питань, як: порядок добору помічника судді, призначення та звільнення його з посади, підпорядкованість керівнику апарату суду, порядок проходження державної служби тощо. Крім того, згідно з ч. 3 ст. 151, на помічників суддів поширювалася дія Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р. № 3723-XII [10], тому вони вважалися службовцями, що працюють у суді, але не входять до апарату суду [9, ч. 3 ст. 151].

Із прийняттям нового Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII [11] та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII [12] правовий статус помічника судді суттєво змінився. Так, ч. 1 ст. 92 Закону України «Про державну службу» передбачає перехід помічників суддів із категорії державних службовців до категорії працівників патронатної служби [11, ч. 1 ст. 92]. Це викликало неабиякі суперечності в правовому статусі помічника судді.

Так, кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посаду помічників суддів судів загальної юрисдикції встановлені ч. 2 ст. 157 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [12, ч. 2 ст. 157]. Відповідно до положень цієї статті, помічником судді може бути громадянин

України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Для помічників суддів Верховного Суду встановлено додаткову вимогу – наявність стажу професійної діяльності у сфері права не менше трьох років. Тобто помічникам суддів місцевих, апеляційних не обов'язково мати стаж роботи в галузі права. У зв'язку з цим положенням до кандидатів на посаду помічника судді висувуються дещо занижені вимоги, адже, згідно з Типовою посадовою інструкцією помічника судді місцевого загального суду, затвердженою відповідним наказом Державної судової адміністрації України на підставі Закону 2002 р. [8], від помічника судді вимагається наявність двох років робочого стажу в судовій системі або трьох років у галузі права.

Щодо прийняття помічника судді на роботу та його звільнення, то воно, хоч і оформлюється поданням судді, проводиться керівником апарату, що є незвичним для інституту патронатної служби, адже патронатного службовця на роботу приймає безпосередньо його майбутній патрон.

Крім того, оскільки помічник не є державним службовцем, то під час прийняття на роботу він не повинен проходити спеціальну перевірку, яку проходять усі державні службовці. Натомість така перевірка є однією з найважливіших антикорупційних гарантій. До того ж, інші гарантії, встановлені законами «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII [13] та «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII [14], теж не поширюють свою дію на помічників суддів як на осіб патронатної служби. Тобто тепер помічник може законно зловживати своїм становищем, сприяючи, наприклад, близьким родичам у найшвидшому розгляді справи чи в отриманні посади в апараті суду.

Досить суперечливим є також положення ч. 2 ст. 9 Закону, де закріплюється, що під час виконання своїх обов'язків державний службовець не зобов'язаний виконувати доручення працівників патронатної служби» [11, ч. 2 ст. 9]. Тобто виникає ситуація, коли, наприклад, секретар судового засідання (який є державним службовцем) може не виконувати законні вимоги помічника судді. Посадова ж інструкція вказує, що саме помічник координує діяльність секретаря.

Щодо поширення на працівників патронатної служби законодавства про працю, то працівник патронатної служби може бути достроково звільнений з посади за ініціативою особи, працівником патронатної служби якої він призначений, або керівника патронатної служби. Згідно з ч. 4 ст. 92 Закону, на працівників патронатної служби поширюється дія законодавства про працю, крім ст. 391, 41-431, 492 Кодексу законів про працю України [15]. У цьому разі в трудовій книжці робиться запис з посиланням на п. 1 ст. 40 Кодексу законів про працю України [15, ч. 4 ст. 92]. Про наступне звільнення працівники не попереджаються. Таке положення є неконституційним та не відповідає вимогам трудового законодавства, тому і посилання на нього у разі звільнення працівників патронатних служб є незаконним. Це, в першу чергу, пояснюється тим, що, згідно зі ст. 492 Кодексу законів про працю, України працівник має бути за два місяці попереджений про звільнення [15, с. 492], а ст. 22 Конституції України не допускає звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод громадянина [16, ст. 22].

Сумнівним є також становище помічників суддів у разі тривалої відсутності судді. Так, Рада суддів у додатку до Рішення «Про внесення змін до Положення про помічника судді суду загальної юрисдикції» від 15 вересня 2016 р. № 56 [17] зазначила, що у разі тривалої відсутності судді помічник судді може тимчасово виконувати обов'язки помічника, додаткового помічника іншого судді, про що на підставі особистої заяви помічника судді та подання відповідного судді видається наказ керівника апарату суду. Але особливість діяльності патронатних службовців полягає в тому, що вони працюють безпосередньо на певну посадову особу [18].

Тепер помічник судді може бути звільнений на підставі заяви про звільнення за власним бажанням або за мотивованим поданням судді, а у разі тривалої відсутності судді (тривалі відраження, відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, відпустка по догляду за дитиною тощо) – за наказом керівника апарату відповідного суду [11].

Стосовно щорічної відпустки, то вона має надаватися помічнику судді згідно із Законом України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР [19] за його письмовою заявою, погодженою із суддею. Водночас ст. 92 Закону України «Про державну службу» визначає, що час роботи на посадах патронатної служби зараховується до стажу державної служби та враховується під час присвоєння державному службовцю рангу в межах відповідної категорії посад, якщо до призначення на посаду патронатної служби він перебував на державній службі та після звільнення з посади патронатної служби повернувся на державну службу. Зазначена гарантія поширюється і на державних службовців, які були прийняті на відповідні посади та проходили службу відповідно до вимог попереднього Закону «Про Державну службу» № 3723-12 від 16 грудня 1993 р. [10] та з набранням чинності Закону такий статус не втратили. Тобто помічники суддів, що прийняті на роботу вперше, не матимуть відпустку державного службовця, яка перевищує 24 календарні дні.

Ст. 22 Конституції України передбачено недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод під час прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів [16, ст. 22]. Аналогічна позиція викладена в ст. 64 Конституції України, відповідно до якої конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [16, ст. 64].

Сьогодні існує велика кількість пропозицій щодо вдосконалення правового статусу помічника судді. Зокрема, основна увага зосереджується на призначенні помічників суддів через конкурсний відбір, проведенні психологічного тестування. Це, перш за все, підвищить впевненість у професіоналізмі та рівні знань у відборі працівника патронатної служби. До того ж, індивідуальні тести визначають рівень теоретичних знань кандидатів, наявність чи відсутність професійних амбіцій, сутнісного застосування знань і досвіду.

Крім того, пропонується створити систему резерву помічників суддів. Іншими словами, суддя матиме можливість вибрати собі помічника з резерву, які пройшли конкурс, але ще не стали помічниками суддів.

Висновки. Отже, на підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що з прийняттям нового Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII правовий статус помічника судді суттєво змінився. Так, ч. 1 ст. 92 Закону України «Про державну службу» передбачає перехід помічників суддів із категорії державних службовців до категорії працівників патронатної служби. Це викликало неабиякі суперечності в правовому статусі помічника судді.

Такі суперечності, зокрема, стосуються прийняття помічника судді на роботу та його звільнення, непроходження ним спеціальної перевірки у разі прийняття на роботу, що є однією з найважливіших антикорупційних гарантій, непоширення дії гарантій, встановлених законами «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII та «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. Крім того, досить суперечливим є також положення ч. 2 ст. 9 Закону: «Під час виконання своїх обов'язків державний службовець не зобов'язаний виконувати доручення працівників патронатної служби» та ін.

Сьогодні існує велика кількість пропозицій щодо вдосконалення правового статусу помічника судді. Зокрема, основна увага зосереджується на призначенні помічників суддів через конкурсний відбір, проведенні психологічного тестування та створенні системи резерву помічників суддів.

Список використаних джерел:

1. Притика Д.М. Правові засади організації і діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення. К.: Ін Юре, 2003. 503 с.
2. Куйбіда Р.О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи: монографія. К.: Атіка, 2004. 453 с.
3. Штогун С.Г. Організація діяльності місцевих загальних судів в Україні: навч. посіб. Острог: Вид-во НаУ «Острозька академія», 2006. 356 с.

4. Радченко В.І. Апарат суду: організація роботи в сучасних умовах. М., 1998. 234 с.
5. Бринцев В.Д. Організаційне забезпечення діяльності судів на регіональному рівні: нормативна база, проблеми та шляхи їх вирішення. К., 2003. 400 с.
6. Радченко О.М. Помічник судді суду загальної юрисдикції: шляхи удосконалення правового статусу. Судова апеляція. 2014. № 3. С. 11–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Suap_2014_3_3.
7. Про судоустрій України: Закон від 07 лютого 2002 р. № 3018-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 27–28. Ст. 180. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3018-14>.
8. Про затвердження Типових посадових інструкцій працівників апарату місцевого загального суду. Наказ Державної судової адміністрації України від 20 липня 2005 р. № 86. URL: <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2367/>.
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 07 липня 2010 р. № 2453-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 41–42, № 43. № 44–45. Ст. 529. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
10. Про державну службу: Закон від 16 грудня 1993 р. № 3723-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 52. Ст. 490. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>.
11. Про державну службу: Закон від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 4. Ст. 43. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
12. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 31. Ст. 545. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
13. Про запобігання корупції: Закон від 14 жовтня 2014 № 1700-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
14. Про очищення влади. Верховна Рада України: Закон від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>.
15. Кодекс законів про працю України. Кодекс України, Закон, Кодекс від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
16. Конституція України. Верховна Рада України. Конституція, Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
17. Рішення РСУ № 56 від 15 вересня 2016 р. «Про зміни до Положення про помічника судді». URL: <http://rsu.gov.ua/ua/events/risenna-rsu-no-56-vid-15-veresna-2016-roku-pro-zmini-do-polozenna-pro-pomicnika-suddi>.
18. Юровська В.В., Стульгінський В.С. Щодо правового статусу помічника судді. Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства: зб. тез V Всеукр. наук.-практ. конф. (2 груд. 2016 р.). Кіровоград, 2016. С. 101–104.
19. Про відпустки. Верховна Рада України: Закон від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1997. № 2. Ст. 4. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр>.

